

Råttor tar strid mot landminor

FYRBENTA HJÄLTAR Pol Pot ska ha kallat landminan den perfekta soldaten. Under tre decenniers krig placerade olika fraktioner ut oräkneliga av dessa dolda dödsfällor i Kambodjas jord. Fem miljoner av dem beräknas fortfarande ligga kvar. Minröjning är dyrt, tidskrävande och farligt, men Kambodja har ett nytt vapen i kampen mot minorna – råttor.

So Malen, anställd på CMAC.

SvD I KAMBODJA
FOTO JONAS GRATZER
TEXT IVAR ANDERSEN

SIEM REAP Sok Sophorn tändert ännu en cigarett. Han knacker av askan i en desarmerad sovjetisk landmina.

– Det här är en POMZ-2, säger han. Den är designad för att döda, järnhöljet sprängs och sprids. Den jag trampade på var tillverkad för att skada.

Han var ett barn när det kambodjanska inbördeskriget bröt ut. Familjen splittrades när Pol Pots röda khmerer ryckte fram.

– Vi skickades till risfälten för att arbeta. Dagarna var långa och det enda vi fick att äta var rissoppa. Jag svält nästan ihjäl men den som inte jobbade blev dödad. De dödade med kniv, med bajonett, med bambupinnar. De ville spara på kulor.

Erfarenheten fick Sok Sophorn att hata kommunisterna, men att rymma och ta värvning var inte i första hand ett ideologiskt beslut. Det handlade om att överleva.

– Jag gick med i armén 1971, när jag var 14 år gammal. Varje dag var vi tvungna att slåss. Men jag vill inte prata om det, det är för smärtsamt.

Fram till 1984 stred Sok Sophorn under olika fanor och mot olika fiender – först mot Pol Pot, därefter mot den lydregim Vietnam installerade när röda khmererna föll. En patrull i Ou Chrov, precis vid Kambodjas gräns mot Thailand i nordväst, blev hans sista. Efter att ha klivit på landminan var Sok Sophorns krig över. Till priset av hans ena ben.

Hans öde delas av många, såväl soldater som civila. Sedan 1979 har drygt 64 000 kambodjaner invalidiserats av minor och oexploderad ammunition, enligt officiell statistik. Andelen amputerade medborgare är den högsta i världen.

– Det lades ut så många landminor under den

perioden, säger Sok Sophorn tyst. Först kom de som tillverkats i Sovjetunionen, sen kom de kinesiska. Och amerikanerna släppte sina klusterbomber. Du vet, de skördar fortfarande offer.

Ingen vet exakt hur många minor som döljer sig under Kambodjas jord, men statliga Cambodia Mine Action Centre, CMAC, uppskattar antalet till 5 miljoner.

Sedan 1990-talets slut har Kambodja, med stöd från utlandet, satsat stora resurser på att göra upp med denna explosiva kvarleva från landets blodiga förflutna. Runt två miljoner minor har grävts upp och förstörts och flera utbildningsinsatser anses ha varit mycket framgångsrika. Antalet personer som skadas av landminor har fallit från 4 320 år 1996 till blott 111 i fjol.

Men fortfarande skördar minorna nästan ett offer var tredje dag, samtidigt som de kringskär rörelsefriheten för miljontals människor. Och att rensa resten av Kambodja beräknas ta minst 20 år, förutsatt att det internationella stödet håller i sig.

Minröjning är dyrt, farligt och framför allt tidskrävande. Men ett nytt projekt – det allra senaste inom minröjning – ger hopp om en lösning på alla dessa problem.

Beatrice rör sig sakta över lerfältet. Nosen är tryckt mot marken, morrhåren darrar. Hon är på jakt efter trotyl, det sprängämne som finns i nästan alla minor. För att lokalisera trotyl betyder – vilket Beatrice fått lära sig under nio månaders rigorös träning – en belöning i form av mat.

– Förut gillade jag inte råttor för jag har alltid sett på dem som skadedjur, men jag har lärt mig att de är

”*Jag har alltid sett på dem som skadedjur, men jag har lärt mig att råttor är väldigt intelligenta,*

So Malen, anställd på CMAC.

väldigt intelligenta, säger So Malen. Nu är Beatrice nästan som en familjemedlem, en dotter.

En sele kring Beatrices kropp är kopplad till ett snöre som i sin tur är fäst kring So Malens fot. Snörets andra ände är fäst i foten på en kollega på andra sidan av det område som avsökts.

– Råttan går från ena sidan till den andra. Sedan tar vi ett kliv på 50 centimeter och den följer efter, säger So Malen.

Det ser ut att gå långsamt, men i fråga om minröjning är detta expressfart. Det tar Beatrice 20 minuter att säkra det 200 kvadratmeter stora området. Hon väger så lite att minorna inte detonerar om hon kliver på dem. En människa utrustad med metall-detektor hade behövt en till fyra arbetsdagar, beroende på mängden metallfragment i marken.

Beatrice är en av totalt 13 gambianska jättepås-råttor som sedan januari röjer minor i Siem Reap, en provins som förutom att husera den berömda ruinstaden Angkor är en av Kambodjas allra mest minerade. I länder som Tanzania, Moçambique och Angola har råttorna sedan 00-talets början röjt minor med stor framgång, men detta är första gången de tas i bruk utanför Afrika.

Hittills är projektet en succé. Sedan årets början har hjälteråttorna – som de kallas – nosat fram 4 897 minor och 38 274 rester av oexploderad ammunition. Detta på en bråkdel av tiden det skulle ha tagit mänskliga minröjare, och till en bråkdel av kostnaden för att använda minhundar.

– Minor har stor inverkan på livet här, säger So Malen. Om någon skadas av en mina riskerar hela familjen att hamna i fattigdom och rädslan för minor gör att människor inte vågar bruka jorden. Jag tror att råttorna är bra för vår framtid.

Hon är själv uppvuxen i de glesbygdsområden där de flesta minorna placerades ut och har på nära håll sett deras skadeverkningar.

– En av mina grannar klev på en mina när han jagade grodor. Han blev blind på ena ögat. Jag var åtta år när det hände och vågade inte gå till skogen efter det.

So Malen lyfter upp Beatrice och stoppar varmsamt ned henne i buren. Dagsverket är över och den fyrbenta minröjaren belönas med en banan. Beatrice äter snabbt upp den och somnar sedan omedelbart.

utrikes@svd.se

FAKTA

Blodig historia

Kambodjas moderna historia är blodig. Det uppror som 1967 bröt ut på landsbygden kom att utvecklas till ett tre decennier långt inbördeskrig. Kulmen var röda khmerernas folk mord 1975–1979 då omkring två miljoner människor miste livet.

I dag är Kambodja en demokrati med auktoritära tendenser. Pre-

miärminister Hun Sen, som styr landet sedan 1998, har ett förflutet i röda khmererna.

Kambodja är ett av världens fattigaste länder. Ekonomin har under det senaste årtiondet varit en av Asiens snabbast växande, men per capita-inkomsten har förblivit låg.

Att träna en minråtta

Råttorna avlas och tränas av den belgiska ideella organisationen Apopo. Att träna en råtta kostar knappt 60 000 kronor, ungefär en tredjedel av kostnaden för att träna en hund. Och till skillnad från hundar reagerar råttor enbart på trotyl och blir inte distraherade

En man läger om sitt amputerade ben med bandage innan han sätter på sig sin benprotes.

Efter sin hjälteinsats på lerfältet belönas den fyrbenta minröjaren Beatrice med en banan.

Sedan årets början har minrättorna i Siem Reap, en av Kambodjas mest minerade provinser, nosat fram 4897 minor och 38274 rester av oexploderad ammunition.

av andra dofter. Råttorna kan också arbeta med vem som helst, medan en minhund är beroende av sin förare. Råttorna väger dessutom så lite, runt ett kilo, att de inte riskerar att detonera minor.

Jättepåsråttorna kan tränas att upptäcka även andra dofter. I Tan-

zania driver Apopo ett pilotprojekt där råttor används för att diagnostisera tuberkulos i vävnadsprov.

Landminor

Landminor är ett billigt och effektivt sätt att hindra fientliga styrkor från att erövra territorium, men har också använts i krigföring mot

civilbefolkning. Fram till 1990-talet användes de i snart nog alla väpnade konflikter världen över.

Ottawakonventionen som trädde i kraft 1999 förbjuder användning, produktion och försäljning av så kallade antipersonella minor. Elva av de 50 länder som tidigare produ-

FOTO: JONAS GRATZER

cerat minor har vägrat underteckna konventionen, däribland Kina, Ryssland, Nordkorea och Vietnam. Fortfarande plågas ett 60-tal länder av landminor från tidigare konflikter. Varje dag skadas eller dödas tio människor.

KÄLLOR: APOPO, VÄRLDSBANKEN, CMAC, ICBL